

Кодекспен салыстырғанда қылмыс жасаған тұлға туралы мәліметтерді нақтылайтын екі тармақшамен толықтырылған: «5) айыпталушының тұлғасын сипаттайтын мән-жайлар;» және «9) қылмыстық жауапкершілік пен жазадан босатуға мүмкіндік беретін мән-жайлар». Ал, қылмыскердің тұлғасын сипаттайтын бұл мән-жайлар нақты қылмысты тергеу барысында дұрыс анықталуы үшін олар жөніндегі типтік мәліметтер сәйкесінше қылмыс түрінің криминалистикалық сипаттамасында көрініс табуы керек. Заң әдебиеттерінде әр қылмыстық істе қолданатын қылмыс субъектісінің тұлғасын зерттеудің жалпы формуласын беруге бірқатар талпыныстар болған еді. Айталық, Н.П.Яблоковтың пікірі бойынша қылмыскер тұлғасын криминалистикалық зерттеудің екі бағыты бар. Оның біріншісіне сәйкес қылмыстың түсінігі, оның жасалу орны мен уақытын, қол сұғушылықтың затының оқиға болған жерде қалдырылған іздерге байланысты мәліметтерді ескере отырып белгісіз қылмыскердің тұлғасы туралы мәліметтерді алу. Екіншісі, субъект тұлғасына криминалистикалық баға беру мақсатында ұстанған сезіктінің немесе айыпталушының тұлғасын зерттеу [5.346].

Тұлғаны криминалистикалық анықтау ұғымынан шығатындай, оның мәнін түсінудегі негізгі момент болып криминалистикадағы тұлға ұғымынан шыға отырып қарастыру тиімді болатын адамның ақпараттық қасиеттері мен белгілері. «Тұлға» туралы қазіргі кездегі түсінікке сәйкес тұлға-тұрақты түрде қалыптасқан әлеуметтік, психикалық, психологиялық, биологиялық қасиеттерінің жиынтығы.

Міне, осы тұлға мінездемесінің бірлігі туралы түсініктің негізінде адамның әртүрлі қасиеттері зерттеледі. Алайда, мұнда зерттелуге барлық қасиеттер емес, оны зерттеу нақты қылмысты тергеу үшін маңызы бар болатын ситуациялардағы осы адамның рөлін анықтау міндетімен шектелген қасиеттердің, белгілердің, байланыстар мен қатынастардың кешені ғана жатуы керек. Сонымен қатар, зерттелуге ақпараттық сипаты бар қасиеттер де, яғни қылмыскер тұлғасының құрылымы туралы түсініктер құрылатын белгілер жатады. Қылмыскер тұлғасының құрылымы мен ақпараттық қасиеттері туралы сұрақты қарастыра отырып Г.А. Самойлов тұлғаның келесі құрылымдық компоненттерін көрсетеді: әлеуметтік бағытталуы, техникалық және соматикалық қасиеттердің ерекшеліктері [2.316].

В.А. Снетков тұлғаны криминалистикалық анықтаудың объектісі ретінде қарастыра отырып, тумасынан бар және жүре келе пайда болған адам ағзасының ішкі және сыртқы құрылымының қасиеттері мен белгілерін, адамның физиологиялық және психикалық қасиеттерін, тұлғаның әлеуметтік мінездемесін атап көрсетеді [3.53-576].

Қылмыстардың криминалистикалық сипаттамасы құрылымындағы қылмыскер тұлғасы туралы мәліметтер оның басқа құрылымдық элементтерімен, атап айтсақ, қылмыстың жасалу жағдайымен, қылмысты жасау әдісімен, қалдырылған материалдық іздермен, қылмыстық қолсұғушылықтың затымен, қылмыстың жәбірленушісімен, қылмыстың ниеті мен мақсатымен тығыз байланыста болады. Тергеу процесінде белгісіз қылмыскердің тұлғасын криминалистикалық зерттеу кезінде оқиға болған жерде табылған материалдық іздерді зерттеу жолымен, сондай-ақ жәбірленуші мен куәлердің көмегімен анықталған қылмысты жасаған тұлғаның биологиялық, физиологиялық және кәсіби белгілері ең алдымен көрінеді.

1. Ведерников Н.Т. Личность обвиняемого и подсудимого. Томск., 1978.

2. Самойлов Г.А. Основы криминологического учения о навыках. Москва. 1968.

3. Снетков В.А. Проблема криминалистического установления личности //50 лет НИИ криминалистики. Москва., 1995.

4. Поврезнюк Г.И. Проблема криминалистического установления личности по признакам внешности человека //Вестник КазГУ. Серия юридическая. П2 (19) 2001.

5. Яблоков Н.П. Криминалистическая характеристика преступлений /Криминалистика. Уч. М., 2000.

И.А. Исаев

ЗНАЧЕНИЕ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЛЕДОВАТЕЛЯ ПРИ ОСМОТРЕ МЕСТА ПРОИСШЕСТВИЯ

Криминалистическая характеристика преступлений представляет собой процесс познания преступного события, что обуславливается содержанием данной категории. Сама криминалистическая характеристика представляет собой форму систематизации информации о преступлении, начиная со стадии ее подготовки и заканчивая стадией сокрытия следов преступления и самого преступного деяния. В частности, Исаев А.А. криминалистическую характеристику рассматривает именно в данном аспекте, отмечая, что последняя «может быть рассмотрена как научная абстракция, представляющая собой модель преступления, аналогично составу преступления

в уголовном праве, предмету преступления в уголовном процессе. Если в последних двух случаях модели выполняют функции, соответственно, квалификации и доказывания, то криминалистическая характеристика, как модель преступления, выполняет функцию раскрытия и расследования преступлений» [1, с.84]

Белкин Р.С., раскрывая содержание криминалистической характеристики, включает в нее следующие элементы:

- предметы преступного посягательства;
- типичные следственные ситуации, под которыми понимается характер исходных данных;
- способ совершения преступления;
- способ сокрытия преступления, маскировка;
- типичные материальные следы преступления и вероятные места их нахождения;
- характеристика личности преступника;
- характеристика личности потерпевшего;
- обстановка преступления (место, время и другие обстоятельства) [2, с.312].

Как видим, автор фактически дает описание обстоятельств, раскрывающих содержание механизма совершения и сокрытия преступления, то есть именно те признаки, которые в своей совокупности составляют завершённую картину развития преступного события. При этом, представляется, что в пределах исходных данных автор предполагает особенности отражения события преступления в окружающей среде, не охватывая типичными следственными ситуациями первоначальный этап расследования и понимая под ними совокупность информации о преступлении идеального и материального характера. На наш взгляд, процесс отражения преступления в окружающей среде необходимо рассматривать как самостоятельный процесс отдельно от процесса совершения преступления. Более того, полнота исходной информации о преступлении, а значит и отражения его в окружающей среде определяется данными, полученными из криминалистической характеристики преступления. Именно данное обстоятельство имеют в виду А.Н. Басалаев и В.А. Гуняев отмечая, что видят назначение криминалистической характеристики в том, чтобы служить следователю своеобразным трафаретом, который как бы “накладывается” на имеющиеся в его распоряжении на данном этапе расследования исходные данные для того, чтобы определить полноту собираемой по делу доказательственной информации [3, с.100]. Поэтому следует согласиться с Кулибаевым Т.А., который отмечает, что «криминалистическая характеристика - понятие динамичное и отражает признаки (свойства) конкретного вида преступлений, объединённых в единую группу криминалистической классификации. Назначение криминалистической характеристики заключается в том, что она способствует: 1) классификации преступлений; 2) разработке отдельных методик расследования; 3) приданию системного характера действиям следователя при расследовании преступлений. Эта характеристика служит следователю своеобразной информационной базой, набором сведений о данном виде преступлений. Ее конечной целью является оптимизация процесса раскрытия и расследования преступления» [4, с.20].

Таким образом, изложенное позволяет утверждать, что благодаря криминалистической характеристике преступления в процессе расследования конкретного уголовного дела следователь, во-первых, на каждом этапе реконструирует обстоятельства совершения преступления, во-вторых, периодически оценивает полноту собранной по делу доказательственной информации, оценивая создающуюся следственную ситуацию по делу как благоприятную или неблагоприятную для расследования, поскольку на основе ее оценки он принимает соответствующие процессуальные и тактические решения. Как было отмечено выше, криминалистическая характеристика может быть рассмотрена как модель преступления, что позволяет с ее помощью осуществить связь между эмпирическим и рациональным познанием, так как фактически представляет собой информационную модель преступления. Последнее позволяет уже на стадии осмотра места происшествия, исходя из криминалистической характеристики преступления, формировать суждения о способе и механизме преступного деяния, обстановке его совершения, отдельных чертах личности преступника, то есть данных, которые имеют существенное значение для полноты установления следов преступления и его раскрытия. При построении мысленной модели конкретного расследуемого преступления при осмотре места происшествия следователь, как правило, опирается на информацию типичного характера, содержащуюся в криминалистической характеристике определенного вида преступления. Как элементы информационной модели можно рассматривать модели места, времени и обстановки совершения преступления; орудия, средств и последствий преступления; объектов преступного посягательства; способов и механизма совершения преступления.

Вышеупомянутые объекты в процессе осмотра приобретают конкретность благодаря переходу абстрактной информации в форму конкретной информации через насыщение ее результатами

осмотра. И если даже результаты осмотра не позволят завершить в полной мере общую картину произошедшего события преступления, то, по крайней мере, определяют направления собирания доказательств, так как информационная модель расследуемого преступления носит динамический характер, поскольку ее построение осуществляется параллельно с ходом самого расследования. Более того, информационная модель расследуемого преступления сначала оценивается как вероятная, в результате неполноты информационного насыщения, и лишь во время расследования получает завершённый характер либо в отдельных своих элементах, либо в целом.

Подводя итог, можно сделать вывод о том, что криминалистическая характеристика как абстрактная модель преступления выступает в качестве средства познавательной деятельности следователя при осмотре места происшествия, обуславливая полноту решения стоящих перед следователем задач, что обуславливает необходимость дальнейшей разработки криминалистических характеристик различных видов преступлений и их освоение практикой уголовного судопроизводства.

1 Исаев А.А. Категории криминалистической науки и проблемы обеспечения режима законности при расследовании преступлений // Материалы международной научно-практической конференции «Правовая культура теории и практики уголовного судопроизводства». - Караганда: КЮИ МВД РК, 2005. -С. 83-85.

2 Белкин Р.С. Курс криминалистики. - М.: Юристъ, 1997. – Т.3. – 478 с.

3 Басалаев А.Н., Гуняев В.А. Криминалистическая характеристика преступления (общее понятие и практическое значение) // В кн.: Методика расследования преступлений (общие положения). - М., 1976. - С. 98 - 104.

4 Кулибаев Т.А. Роль криминалистических категорий при расследовании преступлений. – Дисс. ... докт. юрид. наук, Алматы, 2007.- 273с.

In clause the opportunities of use криминалистической of the characteristic of crimes for an establishment обстоятельств of a crime are considered at survey of a place of incident.

Мақалада қылмыстың криминалистикалық сипаттамасын тергеушінің оқиға болған жерді қарауда, танымдық тәсілін жүзеге асыру ретінде қолдану мүмкіншілігі қарастырылған.